

venire. Vide ista, Domine, misericorditer, et libera nos jam invocantes te; libera etiam eos qui nondum te invocant, ut invocent te, et liberes eos.

~~~~~

CAPUT XI.

Morbo pressus baptismum flagitat, quem mater certo consilio differt.

XVII. AUDIERAM enim ego adhuc puer de vita æterna nobis promissa per humilitatem Domini Dei nostri descendenti ad superbiam nostram, et signabar jam signo crucis ejus, et condiebar ejus sale (1), jam inde ab utero matris meæ, quæ multum speravit in te. Vidisti, Domine, cum adhuc puer essem, et quodam die pressu stomachi repente æstuarum pene moriturus. Vidisti, Deus meus, quoniam custos meus jam eras, quo motu animi et qua fide baptismum Christi tui Dei et Domini mei flagitavi a pietate matris meæ, et matris omnium nostrum Ecclesiæ tuæ. Et conturbata mater carnis meæ, quoniam et sempiternam salutem meam charius parturiebat corde casto in fide tua, jam curaret festinabunda ut sacramentis salutaribus initiarer et abluerer, te, Domine Jesu, confitens in remissionem peccatorum, nisi statim recreatus essem. Dilata est itaque mundatio mea, quasi necesse esset ut adhuc sordidarer, si viverem; quia videlicet post lavacrum illud major et periculosior in sordibus delictorum reatus foret. Ita jam credebam, et illa et omnis domus, nisi pater solus, qui tamen non evicit in me jus maternæ pietatis, quominus in Christum crederem, sicut ille nondum

crediderat. Nam illa satagebat ut tu mihi pater esses, Deus meus, potius quam ille; et in hoc adjuvabas eam ut superaret virum, cui melior serviebat; quia et in hoc tibi utique id jubenti serviebat.

XVIII. Rogo te, Deus meus, vellem scire, si tu etiam velles, quo consilio dilatus sum, ne tunc baptizarer: utrum bono meo mihi quasi laxata sunt lora peccandi, annon laxata sunt? Unde ergo etiam nunc de aliis atque aliis sonat undique in auribus nostris. Sine illum, faciat quod vult, nondum enim baptizatus est: et tamen in salute corporis non dicimus; Sine, vulneretur amplius, nondum enim sanatus est. Quanto ergo melius et cito sanarer, et id ageretur mecum meorum meaque diligentia, ut recepta salus animæ meæ tuta esset tutela tua, qui dedisses eam? Melius vero. Sed quot et quanti fluctus impendere tentationum post pueritiam videbantur, noverat eos jam illa mater; et terram per eos unde postea formarer, quam ipsam jam effigiem committere volebat.

~~~~~

CAPUT XII.

Ad litteras cogebatur, quo tamen Deus utebatur bene.

XIX. IN ipsa tamen pueritia, de qua mihi minus quam de adolescentia metuebatur, non amabam litteras, et me in eas urgeri oderam; et urgebar tamen, et bene mihi fiebat, nec faciebam ego bene: non enim discerem, nisi cogerer. Nemo autem invitus bene facit, etiam si bonum est quod facit. Nec qui me urgebant, bene facie-

bant : sed bene mihi fiebat abs te, Deus meus. Illi enim non intuebantur quo referrem quod me discere cogebant, præterquam ad satiandas insatiabiles cupiditates copiosæ inopiæ et ignominiosæ gloriæ. Tu vero cui numerati sunt capilli capitis nostri¹, errore omnium, qui mihi instabant ut discerem, utebaris ad utilitatem meam : meo autem, qui discere nolebam, utebaris ad pœnam meam, qua plecti non eram indignus tantillus puer et tantus peccator. Ita de non bene facientibus tu bene faciebas mihi ; et de peccante me ipso juste retribuebas mihi. Jussisti enim, et sic est, ut pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.

~~~~~

CAPUT XIII.

Quibus studiis potissimum sit delectatus.

XX. Quid autem erat causæ cur græcas litteras oderam, quibus puerulus imbuebar, ne nunc quidem mihi satis exploratum est. Adamaveram enim latinas, non quas primi magistri, sed quas docent qui Grammatici vocantur. Nam illas primas ubi legere et scribere et numerare discitur, non minus onerosas pœnalesque habebam quam omnes græcas. Unde tamen et hoc nisi de peccato et vanitate vitæ, quia caro eram et spiritus ambulans et non revertens²? Nam utique meliores, quia certiores erant primæ illæ litteræ, quibus fiebat in me, et factum est, et habeo illud ut et legam si quid scriptum invenio, et scribam ipse si quid volo, quam illæ quibus tenere cogebam

¹ Matth. x, 30. — ² Psal. LXXVII, 39.

Æneæ nescio cujus errores, oblitus errorum meorum ; et plorare Didonem mortuam, quia se occidit ob amorem, cum interea me ipsum in his a te morientem, Deus vita mea, siccis oculis ferrem miserrimus.

XXI. Quid enim miserius misero non miserante se ipsum, et flente Didonis mortem quæ fiebat amando Æneam, non flente autem mortem suam, quæ fiebat non amando te, Deus lumen cordis mei, et panis oris intus animæ meæ, et virtus maritans mentem meam et sinum cogitationis meæ? Non te amabam, et fornicabar abs te, et fornicanti sonabat undique, Euge, euge. Amicitia enim mundi hujus, fornicatio est abs te : et Euge, euge dicitur, ut pudeat si non ita homo sit. Et hæc non flebam, sed flebam Didonem

. . . . Extinctam, ferroque extrema secutam¹,

sequens ipse extrema condita tua, relicto te, et terra iens in terram : et si proliberer ea legere, dolerem, quia non legerem quod dolerem. Talis dementia honestiores et uberioris litteræ putantur, quam illæ quibus legere et scribere didici.

XXII. Sed nunc in anima mea clamet Deus meus, et veritas tua dicat mihi : Non est ita, non est ita, melior est prorsus doctrina illa prior. Nam ecce paratior sum oblivisci errores Æneæ, atque omnia ejusmodi, quam scribere et legere. At enim vela pendent liminibus grammaticarum scholarum : sed non illa magis honorem secreti, quam tegumentum erroris significant. Non clament adversus me, quos jam non timeo, dum confiteor tibi quæ vult anima mea, Deus meus, et acquiesco in reprehensione malarum viarum mearum, ut diligam bonas vias tuas. Non clament adversum me venditores grammaticæ vel emptores : quia si proponam eis, interrogans utrum

¹ Æneid. lib. vi, vers. 457.

verum sit quod Æneam aliquando Carthaginem venisse Poëta dicit : indoctiores se nescire respondebunt , doctiores autem etiam negabunt verum esse. At si quæram quibus litteris scribatur Æneæ nomen, omnes mihi, qui hæc didicerunt , verum respondebunt , secundum id pactum et placitum , quo inter se homines ista signa firmarunt. Item si quæram , quid horum majore vitæ hujus incommodo quisque obliviscatur, legere et scribere, an poëtica illa figmenta : quis non videat quid responsurus sit, qui non est penitus oblitus sui? Peccabam ergo puer, cum illa inania istis utilioribus amore præponebam ; vel potius ista oderam , illa amabam. Jamvero unum et unum duo, duo et duo quatuor, odiosa cantio mihi erat : et dulcissimum spectaculum vanitatis equus ligneus plenus armatis , et Trojæ incendium , atque ipsius umbra Creusæ ¹.

~~~~~

CAPUT XIV.

Litteras græcas oderat.

XXIII. CUR ergo græcam etiam grammaticam oderam talia cantantem ? Nam et Homerus peritus texere tales fabellas , et dulcissime vanus est, et mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam græcis pueris Virgilius ita sit, cum eum sic discere coguntur, ut ego illum. Videlicet difficultas , difficultas omnino ediscendæ peregrinæ linguæ , quasi felle aspergebat omnes suavitates græcas fabulosarum narrationum. Nulla enim verba illa noveram , et sævis terroribus ac pœnis ut nossem instabatur mihi

¹ Æneid. II.

vehementer. Nam et latina aliquando infans utique nulla noveram ; et tamen advertendo didici sine ullo metu atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, et joca arridentium , et lætitiis alludentium. Didici vero illa sine pœnali onere urgentium , cum me urgeret cor meum ad parienda concepta sua, quæ non possem, nisi aliqua verba didicissem, non a doctentibus, sed a loquentibus, in quorum et ego auribus parturiebam quidquid sentiebam. Hinc satis elucet majorem habere vim ad discenda ista liberam curiositatem , quam meticulosam necessitatem. Sed illius fluxum hæc restringit legibus tuis , Deus , legibus tuis a magistrorum ferulis usque ad tentationes Martyrum valentibus legibus tuis miscere salubres amaritudines, revocantes nos ad te a jucunditate pestifera , qua recessimus a te.

~~~~~

CAPUT XV.

Precatio ad Deum.

XXIV. EXAUDI, Domine, deprecationem meam, ne deficiat anima mea sub disciplina tua ; neque deficiam in confitendo tibi miserationes tuas, quibus eruisti me ab omnibus viis meis pessimis ; ut dulcescas mihi super omnes seductiones quas sequebar, et amem te validissime et amplexer manum tuam totis præcordiis meis, et eruas me ab omni tentatione usque in finem. Ecce enim tu, Domine, rex meus et Deus meus, tibi serviat quidquid utile puer didici : tibi serviat quod loquor, et scribo, et lego, et numero : quoniam cum vana discerem, tu disciplinam

dabas mihi; et in eis vanis peccata delectationum mearum dimisisti mihi. Didici enim in eis multa verba utilia; sed et quæ in rebus non vanis disci possunt; et ea via tuta est, in qua pueri ambularent.

CAPUT XVI.

Improbat modum juventutis erudiendæ.

XXV. SED VÆ tibi, flumen moris humani! Quis resistet tibi? Quandiu non siccaberis? Quousque volves Evæ filios in mare magnum et formidolosum, quod vix transeunt qui lignum conscenderint? Nonne ego in te legi et tonantem Jovem et adulterantem? Et utique non posset hæc duo; sed actum est ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo. Quis autem penulatorum magistrorum audit aure sobria, ex eodem pulvere hominem clamantem et dicentem: « Fingebat hæc Homerus, et humana ad deos transferebat; » divina mallem ad nos¹? » Sed verius dicitur quod fingebat hæc quidem ille: sed hominibus flagitiosis divina tribuendo, ne flagitia flagitia putarentur, et ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed cœlestes deos videretur imitatus.

XXVI. Et tamen, o flumen tartareum, jactantur in te filii hominum cum mercedibus ut hæc discant; et magna res agitur, cum hoc agitur publice in foro, in conspectu legum supra mercedem salaria decernentium et saxa tua percutis et sonas dicens: Hinc verba discuntur, hinc

¹ Cicero, Tuscul. 1.

acquiritur eloquentia rebus persuadendis sententiisque explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognoscemus verba hæc, imbrem aureum, et gremium, et fucum, et templa cœli, et alia verba quæ in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequam adolescentem proponentem sibi Jovem ad exemplum stupri, dum spectat tabulam quamdam pictam in pariete; ubi inerat pictura hæc: « Jovem quo pacto Danaæ misisse aiunt in gremium » quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri. » Et vide quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi cœlesti magisterio.

At quem Deum, (inquit)? qui templa cœli summa sonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero feci illud ita, ac lubens¹.

Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodus discuntur: sed per hæc verba turpitudine ista confidentius perpetratur. Non accuso verba quasi vasa electa atque pretiosa; sed vinum erroris quod in eis nobis propinabatur ab ebriis doctoribus: et nisi biberemus, cædebamur, nec appellare aliquem judicem sobrium licebat. Et tamen ego, Deus meus, in cujus conspectu jam secura est recordatio mea, libenter hæc didici, et eis delectabar miser, et ob hoc bonæ spei puer appellabar.

¹ Terent. in Eunuchis, act. III, scen. 5.

CAPUT XVII.

Prosequitur contra modum exercendæ juventutis in re litteraria.

XXVII. SINE me, Deus meus, dicere aliquid et de ingenio meo munere tuo, in quibus a me deliramentis atterebatur. Proponebatur enim mihi negotium animæ meæ satis inquietum præmio laudis et dedecoris, vel plagarum metu, ut dicerem verba Junonis irascentis et dolentis, quod non posset Italia Teucrorum avertere regem¹; quæ nunquam Junonem dixisse audieram: sed figmentorum poëticorum vestigia errantes sequi cogebamur, et tale aliquid dicere solutis verbis, quale Poëta dixisset versibus; et ille dicebat laudabilis, in quo pro dignitate adumbratæ personæ, iræ ac doloris similior affectus eminebat, verbis sententias congruenter vestientibus. Ut quid mihi illud, o vera vita mea, Deus meus, quod mihi recitanti acclamabatur præ multis coætaneis et conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus et ventus? Itane aliud non erat, ubi exerceretur ingenium et lingua mea? Laudes tuæ, Domine, laudes tuæ per Scripturas tuas suspenderent palmitem cordis mei, et non raperetur per inania nugarum turpis præda volatilibus². Non enim uno modo sacrificatur transgressoribus angelis.

¹ Eneid. 1, vers. 36-75. — ² Id est, aëreis potestatibus.

CAPUT XVIII.

Quod homines curant servare leges grammaticorum, et non divinorum præceptorum.

XXVIII. QUID autem mirum quod in vanitates ita febrebar, et a te, Deus meus, ibam foras, quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta sua non mala, si cum barbarismo aut solæcismo enuntiarent, reprehensi confundebantur; si autem libidines suas integris et rite consequentibus verbis copiose ornateque narrent, laudati gloriabantur? Vides hæc, Domine, et taces, longanimis, et multum misericors, et verax. Numquid semper tacebis? Et nunc eruis de hoc immanissimo profundo quærentem te animam, et sitientem delectationes tuas, et cujus cor dicit tibi: « Quæsivi vultum tuum, » vultum tuum, Domine, requiram¹. » Nam longe a vultu tuo, in affectu tenebroso. Non enim pedibus aut spatiis locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut vero filius ille tuus minor equos, aut currus, vel naves quæsivit, aut avolavit penna visibili, aut moto poplite iter egit, ut in longinqua regione vivens prodige dissiparet quod dederas proficiscenti? Dulcis pater quia dederas, et egeno redeunti dulcior². In affectu ergo libidinoso, id enim est tenebroso, atque id est longe a vultu tuo.

XXIX. Vide, Domine Deus, et patienter ut vides vide, quomodo diligenter observent filii hominum pacta litterarum, et syllabarum accepta a prioribus locutoribus, et

¹ Psal. xxvi, 8. — ² Luc. xv, 11-32.

a te accepta æterna pacta perpetuæ salutis negligent; ut qui illa sonorum vetera placita teneat aut doceat, si contra disciplinam grammaticam, sine aspiratione primæ syllabæ, ominem dixerit, displiceat magis hominibus, quam si contra tua præcepta hominem oderit, cum sit homo. Quasi vero quemlibet inimicum hominem perniciosius sentiat quam ipsum odium, quo in eum irritatur, aut vastet quisquam persequendo alium gravius quam cor suum vastat inimicando. Et certe non est interior litterarum scientia quam scripta conscientia, id se alteri facere quod nolit pati. Quam tu secretus es, habitans in excelsis in silentio, Deus solus magnus, lege infatigabili spargens pœnales cæcitates super illicitas cupiditates. Cum homo eloquentiæ famam quærit, astans ante hominem judicem, circumstante hominum multitudine, inimicum suum odio immanissimo insectans, vigilantissime cavet, ne per linguæ errorem dicat: Inter hominibus; et ne per mentis furorem hominem auferat ex hominibus, non cavet.

CAPUT XIX.

Pueritiæ vitia quæ in majores ætates transeunt.

XXX. HORUM ego puer morum in limine jacebam miser, et hujus arenæ palæstra erat illa, ubi magis timebam barbarismum facere, quam cavebam si facerem, non facientibus invidere. Dico hæc et confiteor tibi, Deus meus, in quibus laudabar ab eis, quibus placere tunc mihi erat honeste vivere. Non enim videbam voraginem

turpitudinis, in quam projectus eram ab oculis tuis. Nam in illis jam quid me foedius fuit, ubi etiam talibus displicebam, fallendo innumerabilibus mendaciis et pædagogum, et magistros, et parentes amore ludendi, studio spectandi nugatoria et imitandi, ludicra inquietudine? Furta etiam faciebam de cellario parentum et de mensa, vel gula imperitante, vel ut haberem quod darem pueris, ludum suum mihi, quo pariter utique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipse vana excellentiæ cupiditate victus, sæpe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter, si deprehenderem, arguebam, quam id quod aliis faciebam, et si deprehensus arguerer, sævire magis quam cedere libebat? Ista-ne est innocentia puerilis? Non est, Domine, non est, oro te, Deus meus. Nam hæc ipsa sunt, quæ a pædagogis et magistris, a nucibus et pilulis et passeribus, ad præfectos et reges, aurum, prædia, mancipia; hæc ipsa omnino quæ succedentibus majoribus ætatibus transeunt, sicuti ferulis majora supplicia succedunt. Humilitatis ergo signum in statura pueritiæ, Rex noster probasti, cum aisti: « Talium est regnum » cœlorum¹. »

¹ Matth. XIX, 14.

CAPUT XX.

Pro bonis sibi in pueritia collatis Deo gratias agit.

XXXI. SED tamen, Domine, tibi excellentissimo atque optimo conditori et rectori universitatis, Deo nostro gratias, etiamsi me puerum tantum esse voluisses. Eram enim etiam tunc, vivebam, atque sentiebam, meamque incolumitatem vestigium secretissimæ unitatis ex qua eram, curæ habebam; custodiebam interiore sensu integritatem sensuum meorum, inque ipsis parvis, parvarumque rerum cogitationibus veritate delectabar. Falli nolebam, memoria vigebam, locutione instruebar, amicitia mulcebar, fugiebam dolorem, abjectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque laudabile? At ista omnia Dei mei dona sunt; non mihi ego dedi hæc; et bona sunt, et hæc omnia ego. Bonus ergo est qui fecit me, et ipse est bonum meum, et illi exulto bonis omnibus quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipso, sed in creaturis ejus, me atque cæteris, voluptates, sublimitates, veritates quærebam; atque ita irruebam in dolores, confusiones, errores. Gratias tibi, dulcedo mea, et honor meus, et fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serva. Ita enim servabis me; et augebuntur, et perficientur quæ dedisti mihi, et ero ipse tecum; quia et ut sim, tu dedisti mihi.

LIBER II.

AD ÆTATEM ALIAM PROGREDITUR, PRIMUMQUE ADOLESCENTIE SUE, ID EST, SEXTUM-DECIMUM VITÆ ANNUM QUEM IN PATERNA DOMO STUDIIS INTERMISSIS CONSUMPSERAT GENIO AC LIBIDINIBUS INDULGENS, AD MENTEM REVOCAT CUM GRAVI DOLORE, SEVERUS ADMODUM IN DIJUDICANDO FURTO A SE TUNC TEMPORIS CUM SODALIBUS PERPETRATO.

CAPUT I.

Adolescentiæ ætatem et vitia recollit.

I. RECORDARI volo transactas fœditates meas, et carnales corruptiones animæ meæ: non quod eas amem; sed ut amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio istud, recolens vias meas nequissimas in amaritudine recogitationis meæ, ut tu dulcescas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix et segura, et colligens me a dispersione in qua frustatim discissus sum, dum ab uno te aversus in multa evanui. Exarsi enim aliquando satiari inferis in adolescentia, et sylvescere ausus sum variis et umbrosis amoribus; et contabuit species mea; et computrui coram oculis tuis placens mihi, et placere cupiens oculis hominum.